

ний ресурс]. – Режим доступу : https://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/version/3/.../Code_22.pdf

12. Клевченкова М.Н. Кодификация договорного права в Европейском Союзе / М.Н. Клевченкова // Законодательство и экономика. – 2012. – № 7. – С. 53–58.

13. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про викори-

стання електронних повідомлень в міжнародних договорах від 23.11.2005 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_e71.

14. Закон Великобританії «Про електронні комунікації» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/7/contents>

УДК 349.2;331.2(477)

ІНСТИТУТ ДОПОВІДІ СУДДІ-ДОПОВІДАЧА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНА МОДЕЛЬ БЕЗПЕКИ ЙОГО ФОРМИ

Мельник Я.Я., к. ю. н., докторант
Інститут законодавства Верховної Ради України

Стаття присвячена аналізу процесуально-правової природи інституту доповіді судді-доповідача та з'ясуванню процесуальної моделі безпеки її форми. Розкриваються питання, які виділяють її особливий процесуально-правовий статус поміж судових ухвал і процесуальних актів-документів як таких, що теж охоплюються судовими актами як найзагальнішою формою правозастосовної діяльності суду. Виділяються основні ознаки, які притаманні інституту доповіді судді-доповідача, наголошується на її письмовій формі. Доводяться несприятливі наслідки, що можливі в разі недотримання єдності цивільної процесуальної форми реалізації цього інституту. Акцентується увага на залежності цивільної процесуальної форми інституту доповіді судді-доповідача від режиму цивільної процесуальної безпеки як реалізації права на процесуальну безпеку.

Ключові слова: цивільне судочинство, суддя-доповідач, інститут доповіді судді-доповідача, рішення суду, судові акти, режим цивільної процесуальної безпеки, право на безпеку, право на процесуальну безпеку.

Стаття посвящена анализу процессуально-правовой природы института доклада судьи-докладчика, в процессе которого выясняется процессуальная модель безопасности его формы. Раскрываются вопросы, которые выделяют его особый процессуально-правовой статус на основе институтов судебных постановлений и процессуальных актов-документов. Выделяются основные признаки, присущие институту доклада судьи-докладчика, отмечается его письменная форма. Приводятся неблагоприятные примеры последствий, которые возможны при несоблюдении единства гражданской процессуальной формы реализации данного института. Акцентируется внимание на зависимости гражданской процессуальной формы института доклада судьи-докладчика непосредственно от режима гражданской процессуальной безопасности как реализации права на процессуальную безопасность.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, судья-докладчик, институт доклада судьи-докладчика, решение суда, судебные акты, режим гражданской процессуальной безопасности, право на безопасность, право на процессуальную безопасность.

Melnyk Ya.Ya. REPORT INSTITUTE OF JUDGE-RAPPOREUR IN CIVIL PROCEEDINGS AND PROCEDURAL SECURITY MODEL OF ITS FORM

The article is devoted to the analysis of the procedural and legal nature of the report institute of the judge-rapporteur and clarifies the procedural security model of its form. The issues, that distinguish its special procedural legal status between court decisions and acts of documents, such as also a covered court acts as the most common form of enforcement of court, are disclosed. Main features, which are inherent to the report institute of judge-rapporteur, are accented; its inherent written form is stressed. Adverse consequences, which are possible for non-compliance unity of civil procedural form of the implementation of this institution, are proved. The dependence of civil procedural form of the report Institute of the judge-rapporteur of civil procedural security regime as the right to procedural safety is emphasized.

Key words: civil litigation, judge-rapporteur, report institute of the judge-rapporteur, judgment, judicial acts, civil procedural security regime, right to security, right to procedural security.

Постановка проблеми. Процесуальна діяльність суду щодо відправлення правосуддя характеризується тим, що така під час розгляду та вирішення цивільної справи повинна здійснюватись у чіткій процесуальній послідовності – цивільній процесуальній формі. Процесуальний інститут доповіді судді-доповідача не є винятком, оскільки його юридична конструкція також нею окреслюється. Тому її належність (розробленість),

власне, визначеність, під час реалізації судом інституту доповіді судді-доповідача надає можливість чітко деталізувати повноваження суду, реалізувати повноту права на справедливе судочинство та доступ до суду тощо. А її неповнота здатна, навпаки, поставити під сумнів реалізацію принципів цивільного судочинства, що зумовлюватиме низку небезпек щодо справедливого і неупередженого розгляду та вирішення цивільної справи.

Ступінь розробленості проблеми. У доктрині цивільного процесу деякі процесуальні генетично пов'язані між собою інститути значною мірою були предметом наукового пошуку й відповідно доктринально розроблені. Зокрема, щодо цивільної процесуальної форми дослідження проводились Н.О. Чечиною та Д.М. Чечотом [26, с. 171–179], Н.О. Рассахатською [17, с. 137–144], І.Ю. Татулич [19]; щодо судових рішень – І.В. Андроновим [1], С.К. Загайною [2], О.М. Перуною [10], О.М. Шиманович [28], К.О. Фесик [21, с. 133–140] тощо [11; 20]. Проте сьогодні, на жаль, *інститут доповіді судді-доповідача* залишився поза належною увагою. Водночас законодавство у сфері цивільного судочинства не концентрує відповідної правової регламентації щодо належного регулювання самої процесуальної моделі інституту доповіді судді-доповідача в цивільному судочинстві. Такі обставини є неприпустимими та потребують детального з'ясування.

Отже, **метою статті** є з'ясування правової природи доповіді судді-доповідача й безпеки його моделі процесуальної форми. Вирішення таких завдань надасть можливість синтезувати процесуальну *модель безпеки з інститутом доповіді судді-доповідача* в цивільному судочинстві, що сприятиме визначенню місця цього інституту серед процесуальних актів, а також деталізувати його зміст і процесуальний режим.

Виклад основного матеріалу. Так, традиційно, у процесуальній науці інститут судових рішень співвідносять із видами судових актів. Відмічається, що судові акти являють собою насамперед сукупність загальних і спеціальних норм, які регулюють діяльність суду щодо винесення (постановлення) судового акта [2, с. 204, 201]. О.М. Перунова, досліджуючи питання процесуальних актів-документів, визначає їх як систему судових актів, що мають правовий (офіційний) характер, закріплюють процесуальні дії суду й інших суб'єктів процесу на кожній стадії цивільного процесу та за своїм функціональним призначенням із дотриманням процесуальної форми і змісту є гарантом законності й правопорядку в суспільстві, а також стоять на захисті громадських інтересів і прав громадян. Разом із тим, на думку дослідниці, сама процесуальна діяльність судів є проявом волі держави в такий спосіб [10, с. 6]. Отже, важливо вказати на те, що процесуальним актам-документам притаманна відповідна процесуальна форма, певний зміст, порядок постановлення, а також те, що вони належать до царини судових актів, відображають прояв судової влади та опосередковуються дією певних принципів здійснення судочинства. Тому поняття судового акта, як видається, на відміну від поняття процесуальних актів-документів, є ширшим, оскільки процесуальні акти-документи врегульовані спеціальними процесуальними нормами.

Водночас варто вказати й на те, що С.К. Загайнова класифікує судові акти за певними видами, що має суттєве значення для визначення специфіки форми та класифіка-

ції доповіді судді-доповідача. Зокрема, вчена пропонує розрізняти їх на ті, які (а) постановлені судом першої інстанції, й ті, які (б) постановлені судами перевіряючих інстанцій; (в) заключні судові акти, якими завершується розгляд справи в рамках конкретної справи або ж у рамках окремого правозастосовного циклу; і на ті, які є (г) проміжними, оскільки супроводжують усю процесуальну діяльність щодо здійснення правосуддя та націлені на винесення заключного судового акта. Виділяються також такі судові акти, як (д) судові накази, (е) судові рішення, (є) судові ухвали [2, с. 113, 111].

Звісно, в Цивільному процесуальному кодексі (далі – ЦПК) України ця класифікація також має відповідне нормативне закріплення. Адже з огляду на зміст ЦПК України до судових актів можна зарахувати ті, які визначені в ст. ст. 208, 215 ЦПК України (інститут рішень, ухвал чи постанов суду), ст. ст. 211, 320, 350 ЦПК України (інститут окремих ухвал), ст. 98 ЦПК України (інститут судового наказу), ст. 233 ЦПК України (інститут заочного рішення), ст. 220 ЦПК України (інститут додаткового рішення); ст. 198 ЦПК України (інститут журналу судового засідання); ч. 3 ст. 19 ЦПК України (інститут окремої думки) тощо.

Інструкція з діловодства в апеляційному загальному суді ширше оперує поняттям «судові документи», до яких зараховує ще й «інші процесуальні документи», що виходять за рамки суто цивільних процесуальних актів. Зокрема, такими охоплюються система не тільки процесуальних документів (актів – Я. М.), а й накази та розпорядження голови суду, накази керівника апарату суду, що становлять документообіг суду загалом (п. п. 17.1, 17.2) [13]. Отже, це дає підстави вказати на те, що ті акти, які впливають із внутрішньої адміністративно-господарської, трудової або службової діяльності суду, можуть за своєю природою довершувати процедуру реалізації цивільних процесуальних правовідносин, замикаючи коло реалізації та виконання цивільних процесуальних прав і обов'язків, здійснення процесуальних повноважень суду.

Водночас низкою статей ЦПК України (ст. ст. 302, 331 тощо) законодавець виділяє окремий інститут – інститут доповіді судді-доповідача. І, незважаючи на те що законодавець оперує термінологією «довідь судді-доповідача», «готує доповідь» тощо, є всі підстави вважати зарахування їх не тільки до особливого виду судових актів (власне як суміжного інституту), а й вести мову про надзвичайну специфіку процесуальної форми, недотримання якої може суттєво позначатися на реалізації принципів цивільного процесуального права.

Утім уже в ст. ст. 359, 360 ЦПК України, в інших випадках, але при схожій моделі підготовки суддею-доповідачем по суті справи, складом суду до розгляду законодавець уживає термінологію «висновок», «висновки». Не вдаючись у полеміку та семантичне навантаження цих понять у судді ІІ, ІІІ чи ІV інстанції у цивільному судочинстві, можемо конста-

тувати, що очевидним і спільним є головне об'єднуюче питання: про наявність цивільної процесуальної форми в тих актах, які закріплені в ст. ст. 302, 331, і в тих, що передбачені ст. ст. 359, 360 ЦПК України. Адже суд під час здійснення цивільного судочинства повинен дотриматись не тільки процедури їх постановлення, а й відповідної процесуальної форми під час їх винесення (постановлення, підготовки) як судових актів.

Натомість неможливо залишити поза увагою й судову практику, коли законодавець не вносить чіткості в ці інститути. Зокрема, Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» від 24.10.2008 № 12 (далі – Постанова ПВСУ від 24.10.2008 № 12) визначається, що на певному етапі відкриття провадження у справі процесуальна діяльність суду повинна відповідати формі судової ухвали тільки за наявності таких випадків: залишення без розгляду у зв'язку з поданням апеляційної скарги після закінчення встановлених строків (п. 6); під час постановлення ухвали при усуненні недоліків апеляційної скарги (п. 9); у процесі постановлення ухвали про пропуск строків (п. 11); під час постановлення ухвали про повернення апеляційної скарги (п. 12) [15] тощо. У решті випадків у процесі реалізації суддею-доповідачем своїх повноважень, власне під час підготовки та реалізації безпосередньо інститути доповіді судді-доповідача, Постанова ПВСУ від 24.10.2008 № 12 не визначає відповідної форми таких судових актів і процесуального порядку їх винесення, як і самого їхнього процесуально-правового статусу. А тому за таких обставин не видається доцільним вести мову про єдність судової практики в цьому аспекті й процесуальну безпеку (забезпеченість цивільного судочинства відповідним процесуальним інструментарієм), як і про її належну правозастосовність.

Разом із тим, аналізуючи справи, що підлягають колегіальному розгляду в суді I інстанції (ч. 2 ст. 18, ч. 8 ст. 234 ЦПК України), можна зазначити, що інститут доповіді судді-доповідача, наприклад, «перед» народними засідателями як складом суду відсутній. Адже такий не передбачений ЦПК України при колегіальності суддів з участю представників

народу (народних засідателів), хоча останні – присутні, як і очевидним є те, що діє принцип колегіальності розгляду справи. Такий принцип у справах окремого провадження за участю таких представників народу набуває особливого значення – певного судового контролю з боку специфічних суддів-непрофесіоналів за реалізацією своїх повноважень суддею-професіоналом. Тому цивільна процесуальна форма доповіді не тільки є доречною, а й необхідною. Проте відсутність чіткої законодавчої регламентації вказує на неможливість здійснення доступу народу до цивільного судочинства, як і закладає ризики щодо отримання вчасно народними засідателями процесуальної інформації про стан розгляду справи, обсяг прав та обов'язків учасників процесу, обсяг доказової бази тощо. Власне, всього того процесуального аспекту стану, яке входить у предмет якісної діяльності народних засідателів. Тому, на нашу думку, тут виникатиме загроза щодо процесуальної можливості впливу на цій стадії представників народу, нівелювання їхньої діяльності в певний спосіб чи загалом координації їхньої процесуальної діяльності на предмет становлення відповідних фактів*.

Відтак, розглядаючи питання правової природи інституту доповіді судді-доповідача (а також висновків) і його модель безпеки цивільної процесуальної форми, варто предметно вказати на те, що сама «*цивільна процесуальна форма (а) зумовлюється матерією цивільного процесуального режиму (в статичності); (б) а наявність усередині неї процесуального інструментарію (щодо її змісту) – інститутів, норм, проваджень і стадійності цивільного процесуального права – забезпечується зв'язністю їх усіх відповідним процесуальним режимом (у рамках забезпеченості й охорони прав, свобод та інтересів – цивільним процесуальним режимом безпеки – Я. М.); (в) властивість процесуальної форми в її динаміці забезпечується дією режиму цивільної процесуальної безпеки під час порядку та вирішення цивільної справи...*» [7, с. 82]. Адже процесуально-правовий зв'язок цивільної процесуальної форми, правового режиму безпеки та інституту доповіді судді-доповідача є очевидним, оскільки такі засновуються на праві на процесуальну без-

*Для довідки: згідно із проведеним дослідженням щодо сутності суб'єктивних обов'язків народних засідателів, впливає, що «народні засідателі під час здійснення правосуддя в цивільному процесі повинні встановлювати лише наявність факту, а не права, оскільки законом визначено участь народних засідателів виключно в справах окремого провадження. Окреме провадження, за ч. 1 ст. 234 ЦПК України, є видом непозовного провадження, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності саме фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або встановлення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Більше того, суддя є професіоналом своєї справи, юридично обізнаний, оскільки має юридичну освіту й володіє спеціальними знаннями як процесу, так і матеріального права. Народні засідателі ж хоча й користуються всіма правами та обов'язками судді, проте не можуть із об'єктивних причин володіти достатньо глибокими знаннями у сфері права й мати достатні професійні й ділові якості в такому обсязі, щоб оцінювати питання права, законності...» [4, с. 253]. Утім такі обставини надають можливість указати на те, що для народних засідателів їхні статусні обов'язки щодо оцінювання юридичних фактів під час підготовки справи суддею до розгляду, які суддя-професіонал здійснює на цій стадії, можуть реалізовуватися. Проте процесуальна модель окремого провадження (її процесуальна форма) закріплює таку можливість тільки з огляду на саму процесуальну форму підготовки судді-доповідача, оскільки як «доповідь», так і сам статус «доповідача» відсутній як такий. Проте його модель і сутність вияву набуває свого узагальненого закріплення загалом у процесуальній діяльності судді-професіонала щодо підготовки справи до судового розгляду в окремому провадженні. Це означає, що судовим актом, із якого відстежується вся палітра вчинення процесуальних дій щодо підготовки справи до розгляду, є відповідна ухвала суду про відкриття провадження в справі та призначення її до судового розгляду чи ухвала про відкриття провадження в справі та призначення її до попереднього судового засідання (за наявності визначення суддею в проведенні такого за доцільне).

пеку учасників цивільного процесу, бо сутність права на безпеку зводиться до забезпечення судом можливостей охорони прав, свобод та інтересів, а також усунення загроз під час здійснення цивільного судочинства. Право на процесуальну безпеку є комплексним феноменом права, оскільки охоплює своїми можливостями забезпечення збереження й охорони, як правило, низки суспільних відносин і сукупності матеріальних і процесуальних благ і суб'єктивних прав серед осіб, які беруть участь у справі або задіяні в цивільному судочинстві, проте є самостійним нормативним регулятором [6, с. 102]. А це означає, що під час реалізації інституту доповіді суддею-доповідачем в осіб, які беруть участь у справі, виникає право на процесуальну безпеку, а в суду – повноваження щодо дотримання процесуальної форми (її чіткості й послідовності) реалізації цього інституту з огляду на уникнення процесуальних загроз щодо ускладнення розгляду справи при проведенні таких процедур, забезпечення доступу та гласності до правосуддя тощо.

Отже, відповідно до ч. 1 ст. 302 ЦПК України, в рамках підготовки розгляду справи апеляційним судом визначено, що «після проведення підготовчих дій суддя-доповідач доповідає про них колегиї суддів, яка в разі необхідності вирішує питання про проведення додаткових підготовчих дій і призначення справи до розгляду...». Як можна констатувати з нормативного закріплення, суддя-доповідач у своїй доповіді має повноваження (власне, повинен – Я. М.) щодо викладу тих питань, які стосуються такого: (1) з'ясування питання про склад осіб, які беруть участь у справі; (2) визначення характеру спірних правовідносин і закону, який їх регулює; (3) з'ясування обставин, на які посилаються сторони та інші особи, котрі беруть участь у справі, як на підставу своїх вимог і заперечень; (4) установлення тих обставин, які визнаються чи заперечуються сторонами та іншими особами; (5) вирішення питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції; (6) за клопотанням сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, вирішення питання про виклик свідків, призначення експертизи, витребування доказів, судових доручень щодо збирання доказів, залучення до участі в справі спеціаліста, перекладача; (7) за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішення питання щодо вжиття заходів забезпечення позову; (8) учинення інших дій, які пов'язані із забезпеченням

апеляційного розгляду справи; тощо. Однак, згідно з п. 13 Постанови ПВСУ від 24.10.2008 № 12, перелік підготовчих дій, визначених ст. 301 ЦПК України, не є вичерпним, оскільки «залежно від обставин справи, доводів апеляційної скарги можуть бути вчинені й інші дії, пов'язані із забезпеченням апеляційного розгляду справи...» (курсив власний – Я. М.). Процесуальні питання вжиття законодавцем в рамках судової практики термінології «забезпеченість» указує на генетику їх поєднаності в правозастосовному процесі та обов'язок (як елемент повноважень) суду щодо врахування й застосування щонайменше Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV (далі – Закон від 19.06.2003 № 964-IV) [16]*, виходячи з норм у цивільному процесуальному значенні**.

Доволі подібну конструкцію реалізації інституту доповіді визначено в ст. 331 ЦПК України, яка також визначає процесуальну форму підготовки справи до розгляду в суді касаційної інстанції, доповнюючи при цьому її певними особливостями, зокрема в ній визначено, що «після отримання справи суддя-доповідач протягом десяти днів готує доповідь, у якій викладає обставини, необхідні для ухвалення рішення суду касаційної інстанції, з'ясовує питання про склад осіб, які беруть участь у справі». І хоча із цієї норми не впливає вся палітра й чіткість реалізації суддею-доповідачем повноважень, визначених у ст. 302 ЦПК України, через доволі стислість і неповноту цієї норми, однак із урахуванням мети касаційної інстанції (перевірка не тільки законності судового рішення, а й правильності застосування закону) застосування положень ст. 302 ЦПК України в касаційній інстанції суддею доповідачем є очевидним. Адже, відповідно до абз. 2 п. 2 Постанови ПВС України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 № 14, «рішення є законним тоді, коли суд, виконав усі вимоги цивільного судочинства відповідно до ст. 2 ЦПК України... Якщо спірні правовідносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права)» [14]. Відтак застосування аналогії до процесуальної форми інституту доповіді судді суддею-доповідачем є виправданим з огляду на застосування ч. 8 ст. 8 ЦПК України (аналогія закону в контексті процесуальних норм***). А це означає,

*Також див. [6, с. 98].

**Для довідки: вважається, що дефініція закріплення феномена «безпека» в цивільному процесуальному законодавстві та розміщення її в тих чи інших процесуально-правових інститутах і процесуальних нормах, провадженнях чи стадіях надають можливість виокремлювати певні їхні особливості. Зокрема, вони полягають у наявності генетичного зв'язку серед таких джерел (форм) по вертикальному та горизонтальному положеннях із феноменом і категорією цивільної процесуальної безпеки, а також із публічним і приватним правом, матеріальним і процесуальним. Відповідно, це дає підстави вважати, що такі особливості становлять безпосередню процесуально-правову категорію, що зумовлює формування відповідного фундаменту права на безпеку саме в цивільному судочинстві (під час розгляду й вирішення цивільної справи), надає чіткого процесуально-правового забарвлення процесуальному режимові, перетворюючи його в особливо-спеціальний режим – «режим цивільної процесуальної безпеки» [8, с. 31].

***На думку деяких учених-практиків, це є доцільним і можливим, оскільки критерієм вибору правової норми, що підлягає застосуванню, є подібність відносин, які регулюються цією нормою, і відносин, що потребують врегулювання за аналогією. Ступінь подібності таких відносин є критерієм вибору правової норми, що буде застосовуватись за аналогією, із декількох норм, які теоретично могли б застосовуватись за аналогією до цих відносин. При цьому подібність відносин визначається за їхнім правовим режимом. Зрештою, дослідники додають, що «вимога правової визначеності входить до змісту принципу верховенства права, а тому цей принцип є підставою для застосування за аналогією норм процесуального права, у тому числі у сфері дії Цивільного процесуального кодексу» [9, с. 679, 706].

що реалізація права на процесуальну безпеку судом є обов'язковою та застосовною, з метою дотримання цивільної процесуальної форми як особливого порядку розгляду й вирішення цивільної справи у вузькому розумінні, власне, під час реалізації процесуального інструмента інституту доповіді судді-доповідача. Тобто, процесуального вирішення питання про форму (юридичну конструкцію) самої доповіді.

Разом із тим у класичному варіанті наука цивільного процесу вирізняє два різновиди процесуальної форми – усний і письмовий порядок здійснення судочинства [27, с. 11], який виражається в принципах писемності й усності [3, с. 206–207]. Такі доктринальні розробки дають змогу ставити й питання про сутнісну природу процесуальної форми вираження інституту доповіді судді-доповідача в цивільному судочинстві, про його усність чи писемність закріплення як судового акта.

З огляду на такі обставини і зміст ч. 1 ст. 332 ЦПК України, згідно з яким «попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем колегією у складі трьох суддів у нарадчій кімнаті без повідомлення осіб, які беруть участь у справі...», це дає підстави вважати, що для проведення попереднього судового засідання повинна бути певна, по суті, формально-процесуальна підстава – наявний процесуальний документ (власне судовий акт), яким і постає ні що інше як саме доповідь судді-доповідача. Звичайно, така доповідь повинна містити й низку виконаних суддею-доповідачем вимог, які висуваються процесуальним законом для з'ясування, висвітлення та закріплення. Тому самі ж з'ясовані обставини, очевидно, повинні бути зафіксовані у відповідній послідовності й передані надалі в такий спосіб на розсуд іншим суддям. Відтак дотримання цієї форми здійснення судочинства є запорукою дотримання законності й обґрунтованості судового акта, тому такий повинен виноситися в письмовій формі. Доповідь судді-доповідача також указує на можливість надалі відстежити процесуально-правове становище стану здійснених процесуальних повноважень не тільки суду, а й суддями, які залучені до колегії, а також учасникам цивільного процесу в рамках принципу транспарентності (відкритості) правосуддя на відповідній стадії та етапі постановлення доповіді суддею-доповідачем. Водночас такі обставини вказують і на необхідність вести мову про те, що сама процесуальна модель безпеки форми доповіді-судді в цивільному судочинстві повинна містити й ті положення, які дають змогу забезпечити єдність основоположних засад (принципів), що визначають і забезпечують *процесуальну форму рішення суду* в контексті його стабільності, остаточності й незмінності, відображати співмірність і взаємозв'язок із принципами, що визначають доступ до правосуддя. Отже, ураховуючи вищевикладене, варто відмітити, що застосування процесуальної аналогії є допустимим до аналізованого інституту з огляду на зміст таких ухвал суду, мету і процесуальну стадію їх постанов-

лення, співвіднесення з більшістю ознак, які притаманні рішенням суду (ухвалам).

І.М. Спіцин доречно визначає, що змістова ідея транспарентності зводиться до постулювання інформаційної відкритості судової влади як необхідної умови ефективності правосуддя та одного з критеріїв його якості. Тобто, вона пропонує інформаційну відкритість судової влади як для учасників судочинства, так і для суспільства [18, с. 46, 47]. А ефективність забезпечення механізму транспарентності в цивільному судочинстві, на думку вченого, зводиться до співвідношення усного та письмового витоків судочинства [18, с. 144]. У світлі ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод щодо права на доступ до суду такий принцип має суттєве значення й повинен позначатися належним чином і на судових актах-документах. Зокрема, повинен належно закріплюватися й в інституті доповіді судді-доповідача. Адже в такому разі значення змісту підготовки та викладення його як процесуального акта-документа має відповідне практичне значення для реалізації своїх повноважень суддями, котрі беруть участь у колегіальному розгляді справи, з метою визначення порядку й напрямку здійснення судочинства під час розгляду цивільної справи, а також для осіб, які беруть участь у справі, задля реалізації своїх процесуальних прав, свобод та інтересів.

Більше того, така необхідність ґрунтується також і тим, що за своєю процесуальною природою будь-які принципи цивільного процесуального права, в тому числі й транспарентності, колегіальності, доступності до правосуддя тощо, повинні становити ідеї загального характеру; мають визначати типові ознаки цивільного процесу, тобто закріплювати основну ідею, на якій він заснований; повинні відображати особливе значення для цивільного судочинства, а також специфіку прояву в цій галузі права; те, що принципи цивільного процесуального права повинні мати загальнопроцесуальний характер і визначати діяльність на всіх стадіях процесу та в усіх видах судових проваджень [22, с. 9–10]. Отже, врахування належності тих чи інших принципів цивільного судочинства до *інституту доповіді-судді*, вважаємо, має не тільки відображати їх уособлення, а й вказувати на формування певної моделі такого інституту, окреслюючи її як особливий суміжний інститут. Відповідно, це надає можливість закріпити *інститут доповіді-судді* як певну модель судових актів, які поєднують і елементи судових рішень, і елементи моделі процесуальних актів-документів.

Дещо з пересторогою варто поставитись до позиції І.Ю. Татулич у тому, що цивільна процесуальна форма не розповсюджується та не притаманна процесу підготовки справи до судового розгляду й інших діяльності (попереднє судове засідання, оцінювання доказів) [19]. Адже дослідницею не враховано, по-перше, що під час підготовки справи до попереднього розгляду виникають, діють, змінюються (трансформуються) та припиняються цивільні процесуальні правовідносини між судом та учасниками цивільного процесу

(в тому числі й іншими). А наявність підстав виникнення таких правовідносин завжди зумовлюється нормою процесуального права (а відтак і формально-процесуальним регламентом щодо підготовки справи), юридичним фактом наявності відповідної стадії й діяльності судді, участі учасника процесу (вчинення ними фактичних процесуальних дій) і, відповідно, й правосуб'єктності останніх. Більше того, потрібно враховувати й те, що в цих правовідносинах наявний і юридичний його склад – об'єкт, суб'єкт, а також зміст (права та обов'язки чи повноваження)*.

По-друге, варто взяти до уваги слушну думку В.В. Яркова, що процесуальні дії суду обов'язково об'єктивуються у відповідних актах реалізації – протоколах, ухвалях, судовому рішенні й інших судових актах [29, с. 46] (у тому числі й під час доповіді судді-доповідача – Я. М.). Учений доводить, що такі юридичні факти, як пояснення сторін, надання та дослідження письмових доказів забезпечення позову тощо, породжують процесуальні наслідки, в результаті чого утворюється можливість переходу до інших процесуальних дій [29, с. 65, 66]. А це означає, що така модель виникнення правовідносин має місце й під час реалізації інституту доповіді судді, а відтак і наявності її цивільної процесуальної форми, власне, специфічної її моделі, конструкції, як судового акта і процедури її постановлення, поширення процесуальних наслідків від її якості, повноти й доступності. У такому разі вже постає дія режиму цивільної процесуальної безпеки, адже задіюються специфічні інструменти дотримання цивільної процесуальної форми (в широкому розумінні).

З іншого боку, по-третє, процесуальна діяльність суду (в рамках його повноважень) щодо здійснення підготовчих дій, процесуальна діяльність учасників процесу тощо являються нічим іншим як відповідною формою реалізації цивільного процесуального обов'язку чи повноваження, оскільки сутність процесуального обов'язку полягає через зобов'язання вчинити активну чи пасивну поведінку, адже він завжди інтегрований у процесуальну форму через санкціонування законом або судом [5, с. 7, 8].

Більше того, в обґрунтування позиції щодо наявності обов'язкової письмової форми під час реалізації інституту доповіді судді-доповідача доцільно погодитись із позицією О.М. Перуновою. Так, учена-дослідниця, переймаючись питаннями актів-документів, визначає, що процесуальному акту-документу притаманна відповідна письмова процесуальна форми, під якою потрібно розуміти встановлений законом порядок оформлення процесуальних дій, що регулює вимоги до складу реквізитів, послідовності їх викладення й розташування в документі, вимоги до змісту його тексту, а також наслідки недодержання цього порядку [10, с. 5]. Головне, на чому фокусує увагу дослідниця, – це те, що та

чи інша форма за своєю природою насамперед зумовлюється відповідним функціональним призначенням самого процесуального акта-документа [10, с. 5]. Із цим варто погодитись, адже функціональне призначення інституту доповіді судді-доповідача якраз і полягає в тому, щоб надати чітко закріплену певну інформацію про стан справи колегії суддям. А це можливо реалізувати при відповідному письмовому викладенні фактичних обставин справи щодо проведених дій суддею доповідачем. Адже, наприклад, у разі неможливості брати участь у справі через хворобу тощо складу суду будуть належні повноваження про продовження слухання справи з огляду на наявність у справі доповіді, висновку тощо. Як наслідок, такі обставини усуватимуть загрози формальних відкладень справи та сприятимуть швидкості й оперативності здійснення цивільного судочинства, власне, забезпечуватимуть реалізацію принципів транспарентності, публічності та судового керівництва, усності й писемності обов'язкових судових рішень, пропорційності, одноособового та колегіального розгляду справи тощо.

Тому інститутам доповіді судді-доповідача й висновків, що визначені ст. ст. 302, 331, 359 ЦПК України, як судовим актам притаманна відповідна письмова цивільна процесуальна форма. Піддаючи узагальненому аналізу процесуально-правову регламентацію процедури правової конструкції інституту доповіді судді-доповідача та висновків у порядку ст. 359 ЦПК України, важливо вказати, що їм притаманні такі *ознаки*: (1) такі завжди наявні при колегіальному розгляді справи; (2) суддя-доповідач визначається автоматизованою системою документообігу суду, яким є професіоналом; (3) передбачають здійснення суддею-доповідачем відповідних процесуальних дій, які мають суттєве процесуально-правове значення та є визначальними для подальшого ходу судового засідання, його етапів; (4) діють у конкретній стадії цивільного процесу, зокрема в стадії підготовки справи до судового розгляду; (5) їм притаманна інстанційність; (6) вони передбачають вираження дискреційної волі повноважень судді-доповідача, що передбачають виявлення суддівського розсуду; (7) у колегіальному розгляді справи в суді першої інстанції, який притаманний певним категоріям справ в окремому провадженні за участю народних засідателів, інститут доповіді судді-доповідача відсутній, хоча його роль виконує суддя-професіонал; тощо.

Утім зазначені обставини не достатні для розкриття процесуальної моделі та змісту форми доповіді-судді як судового акта-документа на предмет загрозливих (небезпечних) умов, що впливають із очевидності дихотомії його процесуальної форми, а лише вказують на певні характерні та притаманні йому ознаки. Тому, на нашу думку, потрібно детальніше вказати на певні особливості

*Для довідки: варто взяти до уваги, що в доктрині цивільного процесу інститут підстав виникнення цивільних процесуальних правовідносин та інститут їхніх елементів достатньо чітко устоявся та класично визначається, а відтак є невід'ємним від будь-якої процесуальної діяльності суду й учасників процесу [3, с. 391–396, 397–402, 403–407; 24, с. 89–116; 25, с. 31–39 тощо].

інституту доповіді судді, виявивши певні прогалини, що можуть характеризуватися суттєвими процесуально-правовими наслідками для здійснення цивільного судочинства, його процесуальної форми.

Так, С.К. Загайнова досить предметно вказує, що відмінною особливістю судових актів від інших актів правозастосування є те, що вони мають особливий порядок їх перевірки й скасування [2, с. 164]. Натомість інститут доповіді-судді не забезпечений особливим порядком перевірки та скасування. Це означає, що, по суті, унеможлиблюється належним чином функція контролю вищої інстанції над процесуальною формою його постановлення окремо від остаточного рішення суду.

Така неоднозначність впливає не тільки на однотипність правозастосування під час його винесення, а і на єдність його змісту посеред різноманіття судової практики суду тієї чи іншої інстанції, провадження тощо, хоча інститут відводу може бути застосований з огляду на зміст ст. 20 ЦПК України, що зумовлює ускладнення цивільної процесуальної форми щодо розгляду справи. Відповідно, на цьому етапі також відстежується реалізація права на процесуальну безпеку, оскільки доповідь судді-доповідача, що постановляється в стадії підготовки справи до судового розгляду, охоплюється не тільки процесуальною діяльністю суду, а й відповідним контролем за дотриманням і виконанням процедури учасниками процесу. Це й демонструє відповідний механізм дії режиму цивільної процесуальної безпеки при відправленні цивільного судочинства в рамках реалізації окремого його інституту – інституту доповіді судді-доповідача.

Стосовно статусу судді-доповідача в цивільній справі варто відмітити, що такий детально в ЦПК України не виписаний, не вирізняє його Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI (далі – Закон від 07.07.2010 № 2453-VI) [16]. Утім ст. 11-1 ЦПК України надає можливість бути доповідачем фактично будь-якому судді відповідної інстанції при колегіальному розгляді справи. Натомість інститут доповіді судді-доповідача не поширюється в окремому провадженні у справах, що підлягають розгляду колегіально (один суддя та два народні засідателі). Фактично законодавець поєднує головуючого суддю-професіонала й надає йому функції судді-доповідача, який той здійснює при підготовчих діях і викладає їх у відповідній ухвалі суду. З одного боку, це сприяє втіленню такої квазіпроцесуальної форми доповіді в описовій і мотивувальній частинах рішення суду (що має місце у відповідній ухвалі про призначення до судового розгляду чи проведення підготовчих дій), з іншого – не сприяє впливу народних засідателів на доручення до участі у визначенні кола питань, що пов'язуються з установленням юридичних фактів.

Зрештою, насамкінець доречно вказати на ту особливість, що Закон України «Про доступ

до судових рішень» від 22.12.2005 № 3262-IV (далі – Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV) [12] не визначає доповідь-судді тим судовим актом, на який поширюється оприлюднення у визначений такими актами спосіб, оскільки ст. 208 ЦПК України не зараховує їх до судових рішень.

Висновки. Аналіз процесуально-правової природи інституту доповіді судді-доповідача надає можливість визначити особливу процесуальну модель безпеки його форми. Зокрема, виділити його унікальний процесуально-правовий статус поміж судових ухвал і процесуальних актів-документів як таких, що охоплюються тяж судовими актами, але як таких, що характеризуються найзагальнішою формою правозастосовної діяльності суду. Водночас такій специфічній формі сприяють виділені специфічні ознаки, що закріплюють (вибудовують) своєрідну процесуальну форму доповіді судді-доповідача як судового акта. Окрім цього, інституту доповіді судді-доповідача притаманна виключно письмова форма, яка повинна втілюватись у формі специфічного судового акта – відповідної ухвали суду, що має постановлятися окремим процесуальним документом. Адже тільки в силу її наявності можливо відстежити обсяг здійснених повноважень суддею-доповідачем. Утім у зв'язку з недотриманням процесуальної форми настають несприятливі наслідки, що позначаються на єдності, транспарентності цивільного процесу. Також у силу наявності дихотомії та невизначеності процесуального законодавства й судової практики наявна залежність цивільної процесуальної форми інституту доповіді судді-доповідача від урахування умов дії режиму цивільної процесуальної безпеки як певної реалізації права на процесуальну безпеку, що спонукає до вироблення компетентним судом відповідної правозастосовної практики прецедентного типу. А це означає, що на інстанційному рівні компетентності суду модель процесуальної безпеки інституту доповіді судді-доповідача є прийнятною при застосовуванні аналогії процесуального закону та права в межах повноважень і мети відповідної судової інстанції й провадження, стадії щодо цього інституту – інституту доповіді судді-доповідача. Роль феномена безпеки в цивільній процесуалістиці й, відповідно, його режиму як властивості цивільної процесуальної форми надає можливість *синтезувати процесуальну модель безпеки та інституту доповіді-судді*, яка методично дає змогу проявитись низці загроз і небезпек, що виникають у цивільному судочинстві під час діяльності суду щодо винесення процесуальних судових актів-документів, їхньої процесуальної форми; з іншого боку, роль зводиться до фіксування визначеності й стабільності судової практики, забезпечення дотримання принципів цивільного судочинства, тобто до забезпечення реалізації прав, свобод та інтересів учасників цивільного процесу в цивільному судочинстві тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андронов І.В. Рішення суду першої інстанції в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / І.В. Андронов ; Одеська національна юридична академія. – О., 2008. – 20 с.
2. Загайнова С.К. Судебные акты в механизме реализации судебной власти в гражданском и арбитражном процессе / С.К. Загайнова. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 400 с.
3. Курс цивільного процесу : [підручник] / [В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.] ; за ред. В.В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
4. Мельник Я.Я. Сутність суб'єктивних обов'язків народних засідателів при відправленні правосуддя: постановка проблеми / Я.Я. Мельник // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 250–257. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10mjppp.pdf>.
5. Мельник Я.Я. Обов'язки учасників цивільного процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Я.Я. Мельник ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. – К., 2013. – 20 с.
6. Мельник Я.Я. Право на процесуальну безпеку в цивільному судочинстві / Я.Я. Мельник // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – № 6. – 2015. – С. 97–107.
7. Мельник Я.Я. Режим цивільної процесуальної безпеки та його доктрина як правова матерія цивільного процесуальної форми / Я.Я. Мельник // Право і суспільство. – 2016. – № 1. – С. 78–83.
8. Мельник Я. Дефініційні особливості нормативного закріплення феномену категорії «безпеки» в джерелах (формах) цивільного процесуального права / Я.Я. Мельник // Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». – 2016. № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://lsej.org.ua/1_2016/9.pdf.
9. Новітнє вчення про тлумачення правових актів : [навч. посіб. з курсу тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку] / [В.Г. Ротань, І.Л. Самсін, А.Г. Ярема та ін.] ; відповід. ред., кер. авт. кол. В.Г. Ротань. – Х. : Право, 2013. – 752 с.
10. Перунова О.М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О.М. Перунова ; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2007. – 20 с.
11. Підлубна О.В. Норма цивільного процесуального права: поняття, межі дії та реалізація в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О.В. Підлубна ; Науково-дослідний ін-т приватного права і підприємництва Академії правових наук України. – К., 2007. – 24 с.
12. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>.
13. Про затвердження Інструкції з діловодства в апеляційному загальному суді ДСА України : Наказ від 06.01.2006 № 1 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0075-06/page3>.
14. Про судові рішення у цивільній справі : Постанова Верховного Суду України від 18.12.2009 № 14 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>.
15. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку : Постанова Верховного Суду України від 24.10.2008 № 12 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-08>.
16. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2453-17> ; Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
17. Рассахатская Н.А. Пределы гражданской процессуальной формы / Н.А. Рассахатская // Правоведение. – 1996. – № 3 (214). – С. 137–144. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL: <http://uristy.ucoz.ru/publ/11-1-0-405>.
18. Спицин И.Н. Транспарентность в цивилистическом процессе / И.Н. Спицин. – М. : Инфотропик Медиа, 2013. – 348 с.
19. Татулич І.Ю. Цивільна процесуальна форма в суді першої інстанції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / І.Ю. Татулич. – Х. : Б.в., 2012. – 20 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://mydisser.com/ru/catalog/view/6/44/9621.html>.
20. Троч О.М. Порядок розгляду справ судом апеляційної інстанції в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О.М. Троч ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2009. – 19 с.
21. Фесик К.О. Судові акти колективного провадження: проблеми розвитку цивільного процесуального законодавства України / К.О. Фесик // Судова апеляція. – 2015. – № 3. – С. 133–140.
22. Ференс-Сороцкий А.А. Аксиомы и принципы гражданско-процессуального права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А.А. Ференс-Сороцкий. – Л., 1989. – 16 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL: <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=130573>.
23. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
24. Цивільний процес України : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за загальною ред. д. ю. н., доцента М.М. Ясинка. – Суми : МакДен, 2013. – 808 с.
25. Цивільний процес : [навчальний посібник] / [А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, І.О. Угриновська та ін.] ; за ред. Ю.В. Білоусова. – К. : Прецедент, 2006. – 293 с.
26. Чечина Н.А. Гражданская процессуальная форма, процессуальные нормы и производства / Н.А. Чечина, Д.М. Чечот // Юридическая процессуальная форма: теория и практика. – М. : Юрид. лит., 1976. – С. 171–179.
27. Чернооченко С.І. Цивільний процес : [навчальний посібник] / С.І. Чернооченко. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.
28. Шиманович О.М. Судові постанови у цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О.М. Шиманович ; Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
29. Ярков В.В. Юридические факты в цивилистическом процессе / В.В. Ярков. – М. : Инфотропик Медиа, 2012. – 608 с.